

Unió-értékelés 2016: Nők Európában és a világban

Professzor Ruth Rubio Marín beszéde

Európai Egyetem Intézet, Palazzo Vecchio, Firenze, 2016. május 16. ¹

I. Bevezetés

Gentili ospiti, colleghi, autorità e amici, eccellentissime Madri, comprese quelle che non sono qui e che sono lo stesso da ringraziare per tutti coloro che sono qui, compresi i padri che hanno fatto anche loro quello che di solito fanno le madri, e compresa la mia stessa madre che si trova qui tra di noi accanto ai miei figli Simón e Lucas. É per me un vero onore essere in questo Salone dei Cinquecento che accoglieva il Gran Consiglio della Repubblica Fiorentina, con i suoi 500 membri, tutti maschi!! ad essere una delle tante voci di donne e uomini che nella giornata di oggi parleranno sulle stato delle donne in Europa e nel resto del mondo.

Tisztelt vendégek, kollégák, tisztviselők és barátok! Főméltóságú anyák, akik - noha nem lehetnek közöttünk - köszönetet érdemelnek mindannyiunktól! Apák, akik anyaként tettek értünk! Köszöntöm édesanyám, aki itt ül a teremben gyermekeimmel, Simonnal és Lukáccsal. Igazi megtiszteltetés, hogy itt állhatok az Ötszázak Termében, amely valaha a Firenzei Köztársaságot irányító Nagytanácsnak adott helyet - a Nagytanácsnak, melynek mind az ötszáz tagja férfi volt. Megtiszteltetés azon nők és férfiak között lennem, akik ma a nőkről mondanak beszédeket - a nőkről Európában és szerte a világon

***

Hölgyeim és Uraim! Európa küzd, s küzdelme mélyebbé hat és összetettebb, mint valaha is volt az Európai Unió megalapítása óta. Hatvan éve az EU-t gazdasági, politikai és társadalmi szempontok szerint alkották meg. A mai Európa elhúzódó gazdasági válságon megy keresztül, amelynek komoly társadalmi hatásait mindannyian érezzük. Európának szembe kell néznie a terrorizmus növekvő veszélyével, ahogyan szembe kell néznie a szintén növekvő populizmussal, idegengyűlölettel, nacionalizmussal és vallási fundamentalizmussal - bármely vallásból is táplálkozzon az. Görögország kilépésének veszélye épp hogy elhárult, midőn Nagy-Britannia kilépése fenyeget, s szól mindennél világosabban az Egyesült Európa eszméjéből való kiábrándulásról. Menekültek ezrei fulladnak tengereinkbe, s majd egy millióan kopogtatnak kapuinkon, emberies és méltóságteljes bebocsáttatást nem nyerve. Megtagadjuk a belépésüket, noha tudatában vagyunk annak, hogy azt nem csupán megérdemlik, de joguk van hozzá. Tudatában vagyunk, hiszen megszámlálhatatlan felmenőnk kopogtatott hasonló kapukon, amikor hasonló üldöztetés, háború és életveszély elől menekült. Tudatában vagyunk, hiszen nem is olyan rég mi magunk alkottuk ezen életveszélyes erőket.

¹ Ez a szöveg a firenzei Palazzo Vecchióban 2016. május 6-án elhangzott, ún. Európa Egyetem Intézet Unió-értékelés írott változatának magyar fordítása. A magyar fordítást Farkas Lilla készítette, a szöveget Lóránd Zsófia szerkesztette. Az idézetek és a teljes szöveg a következő, angol nyelvű írásban található meg: Ruth Rubio-Marín, "Women in Europe and in the World: The State of the Union 2016", 14 I.CON (2016)

Néhányan bizonyára felteszik a kérdést: van-e értelme Unió-értékelést tartani a nők sorsáról egy ilyen történelmi kontextusban. A kételkedőtől hadd kérdezzem én: eljön-e bármikor a megfelelő idő arra, hogy a nőkről beszéljünk? A történelmi emlékezetben csupán száz évet kell visszamennünk, hogy szembesüljünk a nők választójogért folytatott küzdelmével szerte Európában. Ebben a korban számos példát találunk arra, hogyan kértek a nőktől a rájuk oly jellemző türelmet, önfeláldozást és nagylelkűséget más, úgynevezett 'fontosabb' vagy 'sürgősebb' ügyek elintézésére - olyan ügyekére, amelyeket szintén az egyenlőség nevében tűztek zászlajukra az értük harcolók, ide értve a szocialista osztályharcot, a nacionalista mozgalmakat, a háborús mozgósítást, valamint a régi rend képviselői - az egyházak és a birodalmak - hatalmának visszaszorítására indított mozgalmakat. Amit akkor tagadtak, nekünk kell kimondanunk: a nők bevonása az európai demokráciák felépítésébe szintén sürgős kérdés volt, nem csupán az egyenlőség, hanem a szabadság szempontjából is. Állítom, hogy ma hasonló a helyzet. Európa demokratikus értékei és a társadalmi igazságosság iránti elkötelezettsége fontos fordulóponthoz érkeztek. A nőkérdésre adott válasz központi szerepet játszik abban, hogy sikerül-e átvészelnünk a válságot.

Többen talán bizonytalanok abban, hogy miben is áll a nőkérdés a mai Európában, ahol a nők jogai és szabadsága egyenlő a férfiakéval, s ahol végre megtisztítottuk a jogrendszereket a patriarchátus látható és szegyenletes nyomaitól, amelyek jogi 'kiskorúvá' nyomorították a nőket? Nos, a kevésbé szerencsés valóságban a népesség több mint felét kitevő nők továbbra is elnyomásban élnek, függetlenül a formális jogegyenlőségtől. Mit értek ezalatt? A filozófus Iris Young értelmezésében elnyomásnak tekintendő minden olyan rendszer, amely az ember képességeinek teljes megélését lecsökkenti, akár azért, mert dehumanizálja őt, akár pedig azért, mert megtagadja tőle azon lehetőségeket, amelyek elérhetővé tehetnék számára mind a testi, mind pedig a szellemi kiteljesedést. Idézzük emlékezetünkbe, hogy nem csupán a kegyetlen, rosszhiszemű zsarnok lehet az elnyomás forrása. Egy jóhiszemű, szabadelvű társadalom hasonlóképp hozhat létre szerkezeti kényszereket bizonyos társadalmi csoportokkal szemben, így korlátozva azok szabadságát nyíltan vagy meg nem kérdőjelezett szokásjog és szimbólumrendszer alapján. Young szerint az elnyomásnak öt arca mutatkozik meg: erőszak, kizsákmányolás, marginalizáció, hatalomfosztottság és kulturális imperializmus.

Hölgyeim és Uraim! Némileg ellentmondásos, hogy azért kell elismerésben részesülnünk, mert végre rendelkezünk azzal az empirikus bizonyítékkal, amely megmutatja, hogy Európában a nők - egy részük egyértelműbben, mint mások - mindennapi létezésük során szembe kell, hogy nézzenek az elnyomás öt arcával. Az adatokat megbízható kutatások és eszközök szolgáltatták, amelyeket az elmúlt években fejlesztettek ki. Ezek közé tartozik az EU Alapjogi Ügynökségének a nők elleni erőszak témájában 2014-ben lefolytatott felmérése, amely a 28 tagországban 42.000 nővel készített interjúra épül. Emellett rendelkezésünkre áll ugyanezen évből egy kiváló jelentés, amelyet az Európai Bizottság adott ki a Nők és férfiak közötti egyenlőségről. A Nemi Egyenlőségi Index, amelyet az Európai Nemi Egyenlőségi Intézet jelentetett meg, alaposan feltérképezte 2005 és 2012 között az egyenlőtlenségeket nők és férfiak között úgy, hogy számos szakpolitikai témában követte a nemi alapú különbségek alakulását - ide értve a munka, a pénz, a tudás, az idő, a hatalom, az egészség, az erőszak és a többszörös egyenlőtlenségeket.

Mindezek figyelembe vételével arra vállalkozom, hogy megmutassam, miként folytatódik a nők elnyomása Európában, s hogy néhány lehetséges jövőképet vázoljak fel. E jövőképek következményeit egy olyan Európa számára fogalmazom meg, amely önmagát demokratikus értékek által vezérelt és az egyenlő igazságosság iránt elkötelezett geopolitikai térként tételezi. Hiszem, hogy ennek az elkötelezettségnek az EU létezése okává kell válnia.

Hadd kezdjem az adatokkal. Mely tükörben láthatjuk az európai nők elnyomásának öt arcát?

***

II. A nők elnyomásának öt arca

Erőszak

Mindenek előtt a legrémissztöbb arcról ejtek szót: az erőszakról.

Mostanában nagy figyelem irányult a migráns nőkkel szemben elkövetett erőszakra, a nyugati szemszögből 'orientalizált' ill. 'másként tételezett' nőkre, ide értve a szexuális kizsákmányolás céljából emberkereskedelem áldozatává vált nőket és a női nemi szerv csonkítás áldozatává tett lányokat. Az Alapjogi Ügynökség azonban - helyesen - rólunk beszélt, nem róluk. S amit magunkról így megtudtunk, az a következő. A mai Európában 15 éves korát követően legalább egy alkalommal háromból egy nő tapasztalt meg fizikai ill. nemi erőszakot. Összesen tehát 59.4 millió áldozat él közöttünk, a 15 év alatti korosztályon belüli lányok esetében pedig hasonló az arány. Azt is tudjuk, hogy 15 éves korát követően egy alkalommal legalább 9 millió, azaz minden húszból egy nő nemi erőszak áldozatává vált - nemi erőszakévé, amely a túlélőket félelemben és szégyenben tartja, dühössé és szorongóvá teszi, s súlyos önbizalomvesztést okoz. Tudjuk továbbá, hogy az európai nők 45-55 %-a tapasztalt már meg szexuális zaklatást, s hogy 18%-ukat követték kéretlenül. Az internetes követés egyre nagyobb mértéket ölt és leginkább a fiatal lányokat veszélyezteti. Kétkem, hogy ezek az adatok magukban foglalják az igazán veszélyeztetett nőkre vonatkozó trendeket, ide értve a migráns nőket, akiket migráns státuszuk gyakran taszít a férjüktől vagy a munkaadójuktól való függésbe. Veszélyeztetettek továbbá a menedékkérő nők és a menekültek, akik gyakran esnek emberkereskedelem és a hivatalnokok szexuális áldozataivá, valamint a fogyatékkal élő nők, akik a társadalom és a jogrendszer perifériájára szorultan léteznek.

Az igazság kiemelten fájdalmas része, hogy ötből egy nő, aki fizikai vagy szexuális erőszakot él át, a jelenlegi vagy a múltbeli partnerének esik áldozatául. Ugyanakkor félelmet keltő, hogy ezen nőknek csupán 14%-a tett feljelentést a rendőrségen az intim partner által elkövetett legsúlyosabb erőszaktevés miatt.

Hölgyeim és Uraim! A tények értelmezése természetesen egyéntől függ, az én véleményem szerint azonban egyértelmű, hogy európai nők milliói élnek terrorban és elnyomásban - gyakorta a saját otthonukban, iskolájukban, szomszédságukban vagy munkahelyükön.

***

Kizsákmányolás és marginalizáció

Hadd ejtsek egy szót a kizsákmányolásról és marginalizációról, mint az elnyomás második arcáról.

Jelenleg a nők 63.5 %-a áll foglalkoztatásban, s keres minden, ugyanabban az állásban foglalkoztatott és azonos vézettséggel rendelkező férfi által megkeresett euró helyett 84 eurocentet. A nemi alapú fizetési különbséget erősíti a fizetéshez kapcsolódó titok gyakorlata, melyet szinte minden munkáltató követ. Nagyobb aggodalomra ad okot azonban az a 38%-nyi különbség, amely a nyugdíjak között mutatkozik, vagy az, hogy minden harmadik nő nyugdíj nélkül marad. Így következhet be az, hogy a gyermekeiket egyedül nevelő anyák mellett az időskorú nők esnek leginkább a szegénység és társadalmi marginalizáció áldozataivá.

A foglalkoztatási szegregáció a nőket a kevésbé jól fizetett munkakörökbe koncentrálja. A munkavállaló nők még mindig négyszer akkora valószínűséggel dolgoznak részmunkaidőben,

mint a férfiak - leginkább azért, hogy a nem fizetett házimunkát fizetett foglalkozásukkal tudják kiegészíteni. Összességében, az alacsonyabb óradíjból, a kevesebb munkaórából, a fizetett munkakörben töltött kevesebb időből és a magasabban honorált munkakörökben való alul-reprezentáltságából fakadó kereseti különbségek elérik a 37 %-ot. A gazdasági erőforrások tekintetében fennálló nemi különbségek árnyékában azonban a kereseti különbségek jelentéktelennek tűnnek. Ezért is érdekes talán, hogy nem áll nemi bontásban rendelkezésre adat olyan erőforrásokról, mint a pénzügyi források, ide értve az ingatlan tulajdont, a kötvényeket és a részvényeket.

Mindeközben, Hölgyeim és Uraim, a foglalkoztatott férfiak átlagosan 9 órát töltenek nem fizetett házimunkával és gondoskodással, míg a nők átlaga 26 óra, azaz közel a férfi átlag háromszorosa. Számos női migráns csupán alulfizetett, feketén foglalkoztatott munkakörben tud elhelyezkedni, mint gyermekfelügyelő, házvezetőnő, vagy az idős rokon gondozója és társalkodója. Így válik lehetővé a magas fizetéssel rendelkező nők számára, hogy állami támogatás nélkül optimalizálják a munkaerőpiacon munkával eltöltött óráik számát. Ez egy olyan piaci alapú megoldása a gondozási feladatok ellátásának, amely rövid távon ugyan kifizetődő, ám hosszú távon egyszerűen nem fenntartható, mert megfosztja a migránsokat kibocsátó alacsony bevételekkel rendelkező országokat attól a bevételtől, amelyet a kivándorlók oktatására és nevelésére költöttek és amit ezen befektetések megtérülésétől reméltek, hiszen ezek az emberek nem itt adóznak és költik el a keresetüket, eltekintve a kiszámíthatatlan egyéni adományoktól, a családnak küldött pénztől. A küldő országokban keletkező gondoskodási és házimunkát pedig nem lesz, aki elvégezze.

Számomra ez tipikus példája annak a jelenségnek, amelyet Young kizsák-mányolásként határoz meg: a munkaerő profit termelése érdekében való felhasználása fair ellentételezés nélkül. Példája ez a marginalizációnak is, amely egy olyan tett, amely egy társadalmi csoportot alacsonyabb státuszba taszít.

***

Hatalomfosztottság

A hatalomfosztottság az elnyomás negyedik arca.

A legnagyobb, nyilvántartásban szereplő cégek igazgatótanácsi tagjainak még mindig kevesebb, mint negyede nő, noha a munkavállalók felét nők teszik ki. 2014 novemberében a tagállamok választott országgyűlési képviselőinek és kormánytagjainak még mindig csupán átlag 28%-a volt nő.

Az EU intézmények tekintetében némi előrelépést figyelhetünk meg, noha itt is távol állunk még a paritástól. Az Európai Parlamentben a valaha legnagyobb számban található nőket: a választott képviselők 37 %-a, amely azonban még mindig 13 %-kal marad el a paritástól. Az új Bizottság biztosai közül 19 a férfi és csupán 9 a nő, s az Európai Unió Bíróságának bírái közül mindössze 21 % a nő. Az Európai Központi Bank igazgató-tanácsának 24 tagja között csupán két nőt találunk.

Talán nem igényel külön elemzést, hogy az alacsony jövedelmű és migráns nők között jóval kisebb arányban találunk olyanokat, akik sikerrel törték át az üvegplafont.

Kulturális imperializmus

Végül, hadd ejtsék szót a kulturális imperializmusról.

A nemek közötti egyenlőtlenség gyökere az androcentrizmus, amit Nancy Fraser politikaelmélet kutató aképp határoz meg, mint a kulturális érték olyan intézményesült mintáját, amely a maszkulinitáshoz kötődő jellemzőket privilegizálja, s ugyanakkor alulértékel mindent, ami feminin. Az androcentrikus értékelési mintákat a jog, a kormányzati politikák, másrészt pedig a tömegkultúra, a nyelvhasználat és mindennapi viselkedés - ide értve a piacgazdaságot is - kifejezetten kodifikálja. Nem lehet véletlen, hogy a nők által betöltött munkakörök - amellet, hogy alulfizetettek - nagyobb gyakorisággal kötődnek az egymásra utaltsághoz, így a gondozás és ellátás feladataihoz. Ezek a munkakörök egyben intenzív elkötelezettséget kívánnak meg, miközben korlátozottan adnak lehetőséget a termelékenység növelésére. Hölgyeim és Uraim! A valóságban a gazdaság működtetéséhez és a piacgazdaság fenntartásához elkerülhetetlenül szükséges gondozási feladatok társadalmi értéke nem nyer megfelelő elismerést. Régóta fennáll a produktív és reprodukív munka közötti hierarchia, avagy - ahogy a Nobel díjas Joseph Stiglitz kimutatta - az egyéni elismerés és társadalmi megtérülés közötti kapcsolat teljes hiánya. Társadalmi normák, nem pedig a termelékenységi mutatók határozzák meg a munkabért. Perrons és Plomien remek példát hoznak erre a jelenségre, amikor összehasonlítják egy csődbe került angol bank vezérigazgatójának a történetét egy gyermekgondozóéval. Előbbit a csőd után tanácsadóként tovább foglalkoztatták három és félszer annyi fizetésért, mint amennyit az utóbbi valaha is megkereshetett - függetlenül húsz évnyi gondozási tapasztalatától.

***

Mégis, az androcentrizmus nem az egyetlen formája a kulturális imperializmusnak, amely az európai nőket igába hajtja. A heteronormativitás, valamint az imperializmus vallási és etnikai formái hasonló erővel hatnak a nők életére az öreg kontinensen. Elég megkérdezni egy leszbikus nőt arról, hogy vajon teljes mértékben ki tudja-e fejezni érzelmeit és családalapítási terveit, vagy egy roma nőt arról, hogyan határozhatja meg szexualitását és gyermekvállalási terveit. De kérdezhetnénk másokat is: a transzokat, akik nőként való elismerésükért küzdenek, vagy muzulmán nőket, akik az egyetemen fejkendőt szeretnének hordani. Csak kérdezni kellene, s ők elmondanák, hogyan telnek mindennapjaik.

III. Jövőképek: Európa fontos választút előtt áll

Mit tett eddig Európa és az Európai Unió a fenti kérdések megválaszolására? Európa, Hölgyeim és Uraim, fontos választút előtt áll. Álláspontom szerint az alábbi lehetőségekből kell választania.

Mióta létrehozták, az EU a gazdasági növekedés és a társadalmi összetartozás mellett tette le a voksát. Az európai törekvés társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek orvoslására és az emberek életminőségének javítására, mint végcél, a Római Szerződés óta érlelődik, táplálkozva a Lizaboni Stratégiából, annak gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi elgondolásaiból. A jelenlegi végállomás az Európa 2020 Terv, amely a fenntartható, inkluzív és okos fejlődést tűzi ki célul.

A Római Szerződésben megjelenő nemek közti egyenlőség - kezdve az egyenlő bérezéssel, melyet számos irányelv és szakpolitikai innováció követett - a fejlődés alapköveit fektette le, s a gazdasági tervek és fejlődés sikeres végrehajtásának kulcsát hordozta magában. A cél mindvégig az volt, hogy a nők számára egyenlő esélyeket biztosítsanak a munka és a szolgáltatások világában, mindeközben megvédve őket a leginkább az anyaságuk miatti hátrányos

megkülönböztetéstől. Így tűnt fenntarthatónak a jóléti állam létrehozása óta fennálló hagyományos európai elkötelezettség a családi élet és az anyaság iránt.

Az 1990-es évek, azaz az EU Foglalkoztatási Stratégiájának megalkotása óta pedig különösképpen fenntarthatónak tűnt, hiszen ekkor úgy tűnt, a foglalkoztatási lehetőségek határtalanok. A nők foglalkoztatása és a nemi egyenlőség új legitimitást nyert, amely arra készítette a tagállamokat, hogy továbbfejlesszék a szülői intézményrendszerüket és javítsanak a gyermekgondozási szolgáltatásokon az anyák magasabb foglalkoztatási arányának elérése érdekében. A gazdasági megfontolásokon túl, mind az EU, mind pedig az Európa Tanács elköteleződött a női egyenjogúság, mint ambíciózusabb cél mellett, amelyet a demokrácia alapvető feltételeként határoztak meg, válaszul a Pekingi Konferencián megfogalmazott aggodalmakra. Számos tagállamban a paritáson alapuló demokrácia vált az elérendő céllá. A koncepció maga is Európából ered.

Sajnálatos módon, a legfrissebb EU-s szakpolitikai dokumentumok és maga a szakpolitikai környezet arra enged következtetni, hogy a nemek közti egyenlőséget érintő kérdések iránti figyelem jelentősen csökkent, s messze nem olyan kielégítő, mint az ezt megelőző évtizedekben. A sürgősség érzetének csökkenő mértéke egyértelműen a pénzügyi és gazdasági válság kitöréséhez, s a válságot követő megszorító intézkedésekhez köthető. Nem túl szerencsés az sem, hogy a gazdasági válságot mint férfiakat sújtó jelenséget jelenítették meg és ez törölte a nemi egyenlőségen alapuló megfontolásokat a válsághoz kapcsolódó szakpolitika-alkotásból. A tagországok nagyobb részében a nemek közti egyenlőség iránti elköteleződés csökkenése figyelhető meg, amelyet a nemek közti egyenlőség fenntartására kiépített intézményrendszer befagyasztása vagy lebontása követ. Az üzenet úgy értendő, hogy ezen szakpolitikák legfeljebb zavarként értelmezhetőek a jelenlegi válsághelyzetben. Nem állítom, hogy semmi nem történt az elmúlt pár évben. Néhány fontos mérföldkővet leraktak, különösen a nők elleni erőszak kérdésében, ide értve 2011-ben az Isztambuli Egyezmény elfogadását a nők elleni és családon belüli erőszak megelőzéséről és az ezek elleni küzdelemről. Ünneplésre ad okot emellett az EU emberkereskedelmet megelőző és az elleni küzdelmet megfogalmazó irányelve, amelyet 2011-ben fogadtak el, valamint az áldozat irányelv, amely 2012-ből datálódik. Ugyanakkor a szülői szabadság kérdésében született keretmegállapodáson túl - amely háromról négy hónapra terjeszti ki a szabadság időtartamát - egyetlen további, a nők egyenjogúságát szolgáló, a női nemi szerepeket lebontani képes jogalkotási kezdeményezés sem jutott sikerre. Elbukott a szülési szabadság és munkaidő irányelv reformja, ahogyan elbukott a nemi arányok a vállalati igazgatótanácsokban irányelv is.

***

Válság, válság, megszorítások és még több válság! De mindeközben vajon mi történt a nőekkel és a fizetések közötti különiségekkel? És vajon milyen következtetéseket vonhatunk le a tényekből a nők európai jövőjére való tekintettel? Karamessini és Rubery kutatásai alapján három lényeges dolgot tanulhattunk meg.

1. Mindenek előtt, függetlenül a válság óta bekövetkezett foglalkoztatottsági arány csökkenéstől, mely mind a nőket, mind pedig a férfiakat sújtotta, a nők foglalkoztatási mutatója összességében emelkedett az úgynevezett hozzáadott foglalkoztatott-hatás eredményeképp. Ahelyett, hogy elhagyták volna a munkaerő piacot, az állásukat elvesztő nők újabb állást kerestek: egy részük a család egyedüli kenyérkeresőjévé vált, míg mások sikeresen találtak rá életük első munkahelyére. A fejlett gazdaságokban lehetetlennek tűnik tehát a férfi kenyérkeresőre alapuló családmodellhez való visszatérés. Egy ilyen lépés a hagyományos családmodell visszaállítását kívánná meg, amely erős családi kapcsolatokra, biztos férfi foglalkoztatottságra és kielégítő, az egész családot eltartó fizetési szerkezetre épül. Ezek egyikét sem találjuk azonban az újraosztott kártyák között. Pont

ellenkezőleg, tekintettel az öregedő népessegre, megnőtt az érdeklődés mind a férfiak, mind pedig a nők munkaerő piacon való hosszútávú megtartása iránt.

2. Másodsorban, némileg csökkentek a nemek közti egyenlőtlenségek a munka világában. Ez azonban nagyrészt a férfiakat sújtó magasabb mértékű munkanélküliségnek és a részmunkaidős, valamint rugalmasabb foglalkoztatási formák elterjedésének köszönhető. A másik ok nem csupán a férfi munkavállalókat érinti: a bérek befagyasztása, csökkentése és a munkakörülmények általános hanyatlása. Más szóval, a nemi különbségekből a körülmények általános hanyatlása faragott le valamennyit.

3. Végül, a megszorító és pénzügyi konszolidációt célzó szakpolitikáknak köszönhetően szűkült a közszféra, amely a nők legfontosabb foglalkoztatója – mivel ez teszi a leginkább lehetővé számukra, hogy anyai és munkavállalói szerepeiket összeegyeztessék - míg az állam visszavonult a társadalmi újratermeléstől, amely a munkavállaló szülők támogatásának csökkentésében jelentkezett, kiegészülve az idősek és fogyatékkal élők hosszútávú gondozásának háttérbe szorításával. Ahogyan a feminista közgazdász Nancy Folbre megjegyzi: ez a változás azt jelenti, hogy a nemek közti egyenlőtlenség kevésbé lesz kritikus csomópont az 'elszegényítő anyasághoz' és a 'szegénység anyaságához' képest. Magától értetődően mindkettő aránytalan hatással bír a nőkre.

***

Itt tartunk tehát. A jövőre nézve a felvázolt trendek két lehetséges irányt vetítenek előre. Álláspontom szerint azonban csupán az egyik feleltethető meg Európa eredeti, mint a nemek közti egyenlőség, demokrácia és társadalmi igazságosság iránt elkötelezett kontinens önmeghatározásának.

Az első irány a jelenlegi trendeket követően a neoliberalizmus megerősödéséhez vezet, feltételezve, hogy a gazdaság és a gazdaságpolitika további jólétet és produktivitást teremt, míg a nagy bekerülési költségű társadalompolitikák mindezek ellen hatnak. Számosan tartják úgy, hogy ez az irány tovább erősíti a társadalmak osztály- és etnikai alapú megosztottságát. Más szóval, amíg az alacsonyabb képzettséggel rendelkező ill. migráns nők és férfiak pénzügyi helyzetében és munkakörülményeiben kiegyenlítődés várható, addig a magasabb képzettségű férfiak és nők között tovább nőnek a különbségek - ahogyan az az Amerikai Egyesült Államokban már most megfigyelhető. A különbségek növekedése mellett ez a trend az általános munkaerőpiaci helyzet és kilátások hanyatlását is magában hordozza. Mindemellett, a gondozói feladatok állami finanszírozásának ki nem építése ill. csökkentése eltérő következményekkel járhat a különböző társadalmi osztályok és nemek esetében. Míg az alacsonyabb képzettségű nők meg nem fizetett ill. részdíjs munkával töltött ideje megnőhet, addig a magasabb végzettséggel rendelkezők nagyobb arányban vehetik igénybe a fizetett házigondozói szolgáltatásokat, ill. nagyobb arányban osztozhatnak ezen feladatokon a (házastárs)akkal. Amennyiben ez a helyzet bekövetkezik, az ellátásra leginkább rászoruló, azaz az alacsonyabb társadalmi státuszú, a migráns, a fiatal és a gyermeküket egyedül nevelő nők veszíthetnek a legtöbbet. Ez egyben alacsony szinten tartaná a születési arányt is, noha ellenreakcióként a konzervatív család- és nemi szerepeket hangoztató ideológiák szélesebb körben terjedhetnek el - leginkább az új tagállamokban, ami, ha bekövetkezik, további megosztottsághoz vezethet az EU-n belül.

A másik irány a jelenlegi globális gazdasági válságot, mint az uralkodó neoliberális modelltől való eltérés lehetőségét fogná fel. Egy befogadóbb fejlődési model iránti igényt fogalmazna meg, amely - szemben a hagyományos baloldali állásponttal - magában foglalja a nemek egyenlőségének perspektíváját is, figyelembe véve egyben a piacgazdaságon kívül végzett tevékenységek értékét, ide értve a gondoskodást. Az emancipáció ezen új értelmezési kerete

további kihívást jelentene a nemi sztereotípiák és az előre elrendelt nemi szerepek felé, míg integrálná a gazdasági, környezetvédelmi és társadalmi újratermelés megfontolásait. A nőknek valamennyi döntéshozatali folyamatban való egyenlő képviselése, azaz a paritásos demokrácia része lenne e jövőképeknek, noha a nők egyenlő jelenlétén túl ez a program innovatív nemek közti egyenlőségi szakpolitikákat és módszereket is magában foglalna, mint pl. a makrogazdasági 'gender mainstreaming' és 'gender budgeting', a nemek közti egyenlőséget szem előtt tartó költségvetéstervezés. A munka és a (magán)élet egyensúlyát megteremtő szakpolitikák, mint eredendően és mindenki számára hasznos javak jelennének meg. Ez megkívánná a kifizethető és egyben minőségi gyermekgondozást, iskolaidő utáni gyerekfelügyelést és más, függésben lévő családtagok iránti gondoskodást. Ennek feltétele az egyenlő és át nem ruházható, ámde fizetett szabadság mind a nők, mind pedig a férfiak számára. További feltétel a rugalmas munkakörülmények megteremtése, mint pl. az osztott munkakör, az otthonról végezhető távmunka, a rugalmas munkaidő beosztás és hasonló megoldások - ide értve az adókedvezmények nyújtotta incentivákat.

***

Összefoglalva tehát, csupán e második irány mentén számolhatóak fel a nemi különbségek, amelyekben az európai nők elnyomásának öt arca megmutatkozik. Csupán így győzhető le az a kőbe vésett genderideológia, amely annyi nő és férfi életét nyomorította meg az idők során. Csupán a második irány akadályozhatja meg az alacsonyabb státuszúak és a középosztálybeliek életkörülményeinek további romlását, s szabhat gátat a félelemnek, a bizonytalanságnak és a hatalomvesztettség érzetének, amely leginkább a fiatalokat - egy egész elveszett generációt, Hölgyeim és Uraim - tart fogságában! Csak ez a félelem, ez a bizonytalanság és ez a hatalomvesztettség tüzelheti a vallási fundamentalizmust, s annak is azt a formáját, amely a nők teste és szexualitása fölötti ellenőrzés mentén határozza meg magát. Ez csak rasszizmushoz, idegengyűlölethez és populizmushoz vezet, amely pokollá teszi a migránsok és menekültek életét - azon migránsokét, akik nélkül fenntarthatatlan a nyugdíjrendszer, a népesség növekedése, a gyermek- és idősgondozás. Ez a félelem, ez a bizonytalanság és ez a hatalomvesztettség nem bátorítja az európai férfiakat arra, hogy feladják azt, amit Rousseau a "rabszolgatartó illúziójának" nevezett volna - azt a férfi dominanciát, amelyet férfiak sora tekinthet az utolsó mentsvárnak, amely kényelmet nyújt és önbecsülést ad a férfiaságot érő kihívások ellen. Ha ez így marad, a nők továbbra is az otthoni terrortól való rettegésben kell éljenek. Amennyiben legyőznek bennünket ezek az erők, Európa győzzetnek le, s nem csupán az igazságosság és az egyenlőség iránti elkötelezettségében, de a demokratikus vívmányaiban is.

Itt az idő tehát - most jobban, mint valaha - bogy feltegyük a nőkérdést, és a hozzá kapcsolódó egyéb kérdésekkel együtt meg is vitassuk azt. Erre jobb teret más, mint az Ötszázak Terme nem is adhatna, hiszen ezt a termet 1494-ben, a Medici család Firenzéből való kiűzetését követően építették — abból a városéből, amely a reneszánsz - az újjászületés - és egyben a humanizmus bölcsője is, azon humanizmusé, amely a középkori elnyomó uralmak elleni mozgalomként jött létre. Hasonlóképp ma, amikor a nőkérdés valódi megvitatásához fogunk, szükségünk lesz a szabályozatlan globális pénzügyi piacok, a megszorító neoliberális államok, és a másoktól való elkerülhetetlen függőségüket tagadó egyének körül kialakult dogmatizmus elvetésére. Ahogyan a reneszánszban, itt és most nekünk is szükségünk lehet arra, hogy az autonóm férfi és az autonóm nő megszabaduljon az elnyomás valamennyi formájától.

Köszönöm a figyelmüket.